

VZBURA LUDU PROTI EXEKÚCIÁM V POLOMKE ROKU 1932

Slovenský pracujúci ľud spolu s českým ľudom za predmníchovskej republiky musel ťažko bojovať o svoje práva. Je síce pravda, že vznikom Československej republiky roku 1918 nastal nemalý obrat vo vývoji českého a slovenského národa, že sa uviedli do života základné demokratické a národné práva, no jednako masy pracujúcich neboli ani zďaleka uspokojené vo svojich základných hospodárskych a sociálnych požiadavkách. Preto zvädzali s predstaviteľmi buržoáznej diktatúry a kapitalistického vykorisťovania urputné boje, preto je obdobie predmníchovskej republiky naplnené celým radom triednych zápasov.

Obzvlášť prudko prebiehali triedne zápasy na Slovensku, ktoré bolo postihnuté dvojnásobným útlakom, útlakom hospodárskym a národným. Pracujúci ľud na Slovensku, najmä v chudobných horských krajoch, ako na Kysuciach, Horehroní, na východnom Slovensku a pod., dostával sa priamo do beznádejnej, hladovej situácie. Východisko z nej hľadal v rozpútaní triednych bojov. I keď často porázaný, bitý a vraždený, náš pracujúci ľud neustával vo svojom boji a pod vedením komunistov sa mu neraz podarilo prinútiť buržoáziu k ústupkom a zakončiť svoj boj čiastkovým víťazstvom.

História triednych zápasov za predmníchovskej republiky poukazuje výrazne na jednu zo stránok tzv. masarykovskej humanitnej demokracie, ktorou sa tak rada vystatovala naša buržoázia, a poučuje zároveň veľmi presvedčivo o bojovej ceste nášho ľudu za dosiahnutím národnej a sociálnej slobody.

Úlohou tohto príspevku je poukázať na situáciu slovenského ľudu za kapitalistického vykorisťovania v predmníchovskej republike v jednom z ťažko postihnutých krajov Slovenska — na Horehroní. Na udalostiach, ktoré sa odohrali roku 1932 v Polomke, chceme ukázať pravú tvár vtedajšej „demokracie“ a zároveň odhaliť, kto sa úprimne stavал na stranu ľudu, kto mu pomáhal v jeho boji a kto sa demagogicky a falošne vydával za priateľa ľudu a miesto pomoci vskutku iba ťažil pre svoje čierne politické ciele.

Horehronie zaujíma mimoriadne miesto v histórii perzekúcií slovenského ľudu. V tomto skalnatom, neúrodnom a drsnom kraji, kde v úzkej doline Hrona žilo 50.000 obyvateľov, za obdobie dvanástich mesiacov (8. júna 1932 — 7. júna 1933) štyri razy treskli salvy žandárskych pušiek do pracujúceho ľudu. Niet obdoby, aby niekde inde v re-

publike na takom malom území a v takom krátkom čase sa štyri razy za sebou strieľalo do ľudu (Telgárt, Pohorelá, Polomka, Čierny Balog).

Pre lepšie pochopenie situácie na Horehroní v rokoch svetovej hospodárskej krízy je potrebné zmieniť sa o hospodárskej situácii už v prvých rokoch republiky.

Česká finančná oligarchia presadzovala od začiatku na Slovensku koloniálnu, dravú imperialistickú politiku. Slovenský priemysel zámerne z konkurenčných dôvodov ničila, zastavovala, odbúravala. Imperialistická buržoázia premieňala Slovensko na agrárny surovínový prívesok českého priemyslu.

Proletariát na strednom Slovensku bol ťažko postihnutý už roku 1921 zastavením železiarní v Pohoreleji a roku 1922 zastavením a odbúraním jednej z najväčších železiarskych tovární na Slovensku — továrne Union vo Zvolene. V štátnych železniarňach v Podbrezovej, kde vinou neschopného vedenia mali roku 1922 vyše 50-miliónový deficit, prepúšťali starších robotníkov a tak na úkor pracujúceho ľudu chceli zachraňovať svoje zlé hospodárenie.

Prevažná časť drobných roľníkov a bezzemkov na Horehroní pracovala na pílach alebo v štátnych lesoch. Mzdy týchto robotníkov sa stále znižovali. Podľa úradných správ denná mzda drevorobotníkov — drevo-rubačov bola v apríli 1921 35 Kč, no v marci 1922 už len 22,40 Kč, u mladých a pomocných robotníkov, ako i u žien klesli denné mzdy za toto obdobie takmer na polovicu. Denná mzda ženy v marci 1922 bola 7,68 Kč, u mladého robotníka 11,52 Kč.¹ Parná píla v Červenej Skale v septembri 1921 vylúčila z práce 100 robotníkov a zvyšok okolo 80 robotníkov mal denný zárobok 5 Kč, čo sa rovnalo cene 2 kg chleba.²

Podľa úradných správ slúžnovského úradu v Brezne v decembri 1922 bolo na Horehroní 1207 nezamestnaných robotníkov, v meste Brezno 108.³ Počet nezamestnaných bol však v skutočnosti omnoho vyšší.

Zbedačenému ľudu Horehronia sa nedostávalo ani najnevyhnutnejších životných potrieb. Zvolenskému županovi dochádzali desiatky telegramov, listov a žiadostí, aby rýchlo poslal do obcí na Horehroní múku, cukor, soľ atď. Súrne pomoc žiadali najmä obce Bacúch, Jasenie, Piesok, Horná Lehota a ďalšie.⁴ No keď pomoc neprichádzala, ľud čoraz otvorenejšie prejavoval svoju nespokojnosť. Pobúrenie ľudu roznecovali najmä kňazi — exponenti ľudákov, ktorí v ľude vyvolávali protičeskú nenávisť. Utláčova-tel'ská politika českej buržoázie hnala ľud do náručia separatistov — ľudákov, ktorí si na Horehroní začali budovať silné pozície.

V takejto situácii významnú úlohu medzi ľuďom zohrala Komunis-tická strana Československa. Pod jej vedením začínal tvrdý zápas ľudu s buržoáziou, boj proti politike zbedačovania a hladu. Pod vplyvom uvedomovacej a agitačnej práce komunistov zabraňovalo sa aj ďalšiemu

¹ Pravda, roč. III, č. 21, 15. marca 1922.

² Hlas ľudu, roč. III, č. 38, 17. septembra 1921.

³ Archív Krajského národného výboru, Banská Bystrica, t. č. uložený v Radvani, fond prezidiálna registratúra zvolenských županov 1919 — 1922 (ďalej KA, f. žup. prez. reg.). Výkazy nezamestnaných za december 1922.

⁴ Tamže, res. č. 58. 88/1919.

narastaniu ľudáckeho vplyvu na masy a odhaľoval sa opravdivý vinník biedy a hladu slovenského ľudu — česká a slovenská buržoázia.

Triedny zápas na Horehroní sa v prvých rokoch republiky rozvíjal od menších prejavov odporu k masovým demonštráciám, širším protestným vystúpeniam a štrajkom a vystupňoval sa v rokoch hospodárskej krízy 1930—1933. Hospodárska kríza postihla v Československu všetky oblasti a odvetvia výroby, no jej účinky najťažšie znášal ľud v chudobných horských oblastiach, ako napr. na Horehroní.

Pre ľud na Horehroní základným zdrojom zárobku a obživy bol drevársky priemysel. No keď roku 1931 Maďarsko zrušilo s Československom obchodnú zmluvu o dovoze dreva, vývoz dreva z Československa klesol až na 20% pôvodného vývozu.⁵ Drevársky priemysel na Horehroní sa stále zužoval. Roku 1931 z desiatich píl na Horehroní boli v prevádzke už len tri.⁶ V štátnych pílach v Štiavničke a v Čiernom Balogu robotníkom znižovali mzdy, pričom ich postupne z práce prepúšťali. Tak napr. roku 1930 na pile v Štiavničke prepustili z práce 60—80 robotníkov.⁷

Zastavením práce v lesoch a na pílach stratili možnosť zárobku aj mnohí povozníci, u ktorých preprava dreva z hôr na pily bola hlavným zamestnaním.

Nezamestnanosť spôsobená krízou v drevárskom priemysle na Horehroní dosahovala neobyčajné rozmery. V Šumiaci podľa úradného výkazu malo byť 206 nezamestnaných. No v tejto obci s 2600 obyvateľmi z každých desiatich len dvaja pracovali, v Pohorelej (2700 obyv.) z každých 10 len 3 mali prácu. Celkove v okrese podľa úradných štatistík malo byť 4073 nezamestnaných, no skutočný stav bol niekoľkonásobne vyšší.⁸ V samotnej Polomke, ktorá mala vyše 3200 obyvateľov, bolo okrem povozníkov okolo 800 robotníkov, ktorí pracovali buď v štátnych lesoch alebo na miestnej pile. Na polomskej pile obyčajne pracovalo 400 robotníkov, roku 1932 na pile pracovalo len 25 robotníkov.⁹ Ostatní robotníci, ktorí pracovali v štátnych lesoch (bývalých Coburgových), boli vylúčení z práce, pretože správa štátnych lesov v Jelšave, ktorá zamestnávala v rokoch konjunktúry až 3000 robotníkov, roku 1932 nezamestnávala ani 500 ľudí.¹⁰ V Polomke bolo okolo 300 povozníkov, ktorí v dôsledku krízy tiež nemali prácu.

Kríza postihla i železiarsky priemysel. Podbrezovské železiarne, ktoré v čase konjunktúry zamestnávali vyše 4000 robotníkov, roku 1932 zamestnávali len 1800 robotníkov, aj to len 3—4 dni v týždni.¹¹ Železiarne v Podbrezovej a v Hronci stále prepúšťali po 20—50 robotníkoch týž-

⁵ Roku 1928 sa do Maďarska vyviezlo 77.147 vagónov palivového dreva, roku 1929 — 65.707, roku 1930 — 40.016. Do Francúzska sa vyvážalo len malé množstvo dreva, vývoz do Anglicka a Nemecka znemožňovali valutové ťažkosti (pozri Ročenku CSR XI, Praha 1932, 174).

⁶ Pravda, roč. XII, č. 4, 14. júna 1931.

⁷ Pravda, roč. XIII, č. 5, 31. januára 1932.

⁸ Pravda chudoby, 1932, č. 21, 27. novembra 1932.

⁹ Tesnopisecké zprávy o schôdkach poslaneckej snemovne (ďalej Zprávy) 1932 — 1933, 219. schôdzka, 12 n.

¹⁰ Zprávy, 217. schôdzka, 7—11.

¹¹ Pravda chudoby, 1932, č. 21, 27. novembra 1932.

denne.¹² V podbrezovských železiarňach vyhasli všetky pece, okrem jednej. V dôsledku toho musela zastaviť prácu i zlieváreň v Hronci, ktorá pracovala pre martinské pece v Podbrezovej. Sociálfašisti na čele s Bečkom i tu zohrali svoju špinavú úlohu. Nepovolili žiadny zásah robotníctva proti obmedzovaniu výroby, vyhásaniu pecí a demagogicky vyhlasovali, že sa obrátia na ústredné riaditeľstvo, kde budú žiadať vysvetlenie. Bečko síce napísal otvorený list ústrednému riaditeľovi, no v skutočnosti sa v prospech robotníctva neurobilo nič.

Kapitalisti sa neohliadali na strašnú biedu pracujúceho ľudu, šlo im o vlastné plné žochy, o najvyššie zisky, ktoré boli krízou vážne ohrozené. Znižovaním mzdy, zvyšovaním výkonnosti a racionalizáciou sa snažili vyžmýkať z robotníka posledné sily. V Podbrezovej táto racionalizácia pre robotníkov mala smutné následky. 29. októbra 1932 došlo k výbuchu plynu, ktorý zasiahol 30 robotníkov. Z nich 15 ťažko popálil tak, že boli doživotne zmrzačení. Výbuch zavinil bielogvardejský emigrant inž. Alexandrovskij. Druhý výbuch, ku ktorému došlo 16. novembra 1932, postihol 5 robotníkov, z ktorých 2 zomreli. Takto — honbou za maximálnym ziskom — boli mrzačení a zabíjaní robotníci. A ešte aj za takejto situácie sa „národohospodári“ stredoslovenskej župy nehanbili napísať, že nezamestnanosť zavinená racionalizáciou je pokrokový zjav, pretože zlepšenie výroby je vždy zdrojom bohatstva ľudskej spoločnosti.¹³ No zároveň o situácii, ktorá bola na Horehroní, napísali: „...Výroba dreva odpočívá, hory sú tiché a nemé, nepočuť údery sekier... Bane sú prázdne a priemyselné podniky patria už minulosti.“¹⁴

Kríza mala ťažké následky i v poľnohospodárstve. Celé Horehronie sa počítalo do obilninársko-zemiasárskej oblasti. V prevažnej väčšine sa tu sadili okopaniny. No na skalnatej a kopcovitej pôde ich výnos bol v porovnaní s českými krajinami omnoho nižší.¹⁵ Samotná zemepisná poloha vylučovala tu i pri lepšom obhospodarovaní vyššie výnosy. Polia urodili iba toľko, koľko sa do nich zasialo.¹⁶ Kríza spôsobila, že výnosy obilia roku 1930, a to priemerne u statkára na 1 k. j. — 9 q, u malovýrobcu 7 q, čo sa rovná približne výnosu z roku 1929, klesli roku 1931 (pravda, i následkom neúrody) až na $\frac{1}{3}$ normálnej úrody, čo pre Horehronie predstavovalo pokles až na $\frac{1}{4}$.¹⁷ Na Horehroní pokles úrody znamenal katastrofálne následky, najmä pre rozdrobenosť majetkovej držby pôdy. Tam, kde roľník obhospodaroval 10—20 ha pôdy, kríza ho nepostihla tak ako roľníka s 0,1—5 ha pôdy. Po tzv. pozemkovej reforme podľa stavu z roku 1921 na Horehroní stav súkromnej držby všetkej pôdy bol takýto:¹⁸

¹² Pravda, roč. XII, č. 4, 14. júna 1931.

¹³ Obzor Národohospodárskej župy stredoslovenskej, Zvolen, roč. I, č. 3, 47.

¹⁴ Tamže.

¹⁵ Roku 1929 sa v českých krajinách urodilo v obilninársko-zemiasárskej oblasti na 1 ha 157,0 q zemiakov, na Slovensku v tejže oblasti len 104,4 q. (Pozri *Za bolševickou orientáciou KSC*, Praha 1953, 280.)

¹⁶ Pravda chudoby, 1932, č. 21, 27. novembra 1932.

¹⁷ Úroda obilia u statkára na 1 k. j. vynášala 3 q, u malého a stredného roľníka 2 q, čo sa rovná približne 3,9—5 q výnos z hektára. Počítali sme celoslovenský priemer, teda v obilninársko-zemiasárskych oblastiach bola úroda o 1—2 q na ha nižšia. Na Horehroní zožali toho roku z 1 ha 2,5—4 q obilia. (Pozri Ročenku CSR XI, 174—179.)

¹⁸ Mimořádné zprávy Státního úřadu statistického, roč. I (1931), Praha 1931, 312.

Všetkej pôdy v ha	Vlastnilo poľnohosp. usadlostí	%
0,1 — 0,5	1063	14,7
0,5 — 1	906	12,5
1 — 2	1575	21,7
2 — 5	2142	29,5
5 — 10	1109	15,3
10 — 20	349	4,8
50 — 100	13	0,2
200 — 500	16	0,1
500 — 1000	4	0,0
1000 — 2500	1	0,0
nad 2500	3	0,2

Ako vidieť z tabuľky, na Horehroní bolo najviac poľnohospodárstiev s mizivým vlastníctvom pôdy; najviac bolo roľníkov s 2—5 ha majetkom všetkej pôdy (!). Kým 6795 usadlostí vlastnilo všetkej pôdy okolo 34.000 ha, ani nie 400 statkárov, kulakov vlastnilo vyše 120.000 ha ostatnej pôdy na Horehroní. Túto prudkú diferenciáciu nijako nezastiera ani skutočnosť, že väčšie množstvo pôdy, najmä lesov patrilo Coburgovi i štátu, menšie majetky (pasienky) mali aj obce. Hoci sa počet poľnohospodárskych usadlostí roku 1921 (7255) zvýšil do roku 1930 až o 1700 (8906), nijako to neznamená, že lesy alebo majetky kulakov a statkárov boli rozdelené medzi drobných roľníkov. Len 5221 poľnohospodárskych usadlostí roku 1930 malo vlastnú pôdu — ako udávajú úradné zprávy — ostatných vyše 2700 usadlostí nemalo vôbec vlastnú pôdu, alebo jej značnú časť malo v prenájme.¹⁹ Z daných faktov vidíme, že viac ako tretina drobných roľníkov nevlastnila pôdu, čo ich vydávalo do závislosti buď od statkára alebo kulaka, alebo od štátnych bánk. V prípade, že malý roľník si odkúpil pôdu po tzv. pozemkovej reforme od štátu, obyčajne to vyzeralo tak ako s obyvateľmi v Polomke: Polomčania mali roku 1932 celkom 4 milióny Kč dlhov v Slovenskej banke, Tatrabanke a roľníckych pokladniciach.²⁰ Takéto pomery vytvorili preto zákonitú pôdu pre strašný hlad, biedu tisícov pracujúcich Horehronia, pôdu pre každodenné exekúcie.

Na chudobných poličkach Horehronia však pracovala len štvrtina obyvateľstva, a to prevažne ženy. No poľnohospodárstvo nebolo hlavným zamestnaním u všetkých roľníkov. U prevažnej väčšiny poľnohospodár-

¹⁹ Štatistika uvádza, že 1075 poľnohospodárskych usadlostí nemalo vlastnú, ale cudziu prenajatú pôdu; cudzej prenajatej pôdy do 10 % malo 331 hospodárstiev, od 10—50 % 1262 hospodárstiev, 50—90 % 841 hospodárstiev, nad 90 % cudzej pôdy malo 176 poľnohospodárskych usadlostí. (Pozri Čs. štatistika-Sčítaní zemědělských závodů III, Praha 1936, 55.)

²⁰ Zprávy, 217. schůzka, 7—11, z reči A. Zápotockého.

ských usadlostí poľnohospodárstvo bolo len zamestnaním vedľajším.²¹ Takmer polovica roľníkov pracovala ako povozníci, príležitostne v lesoch, alebo ako drevorubači — teda v prevažnej väčšine roľníci z týchto usadlostí pracovali ako námezdné pracovné sily, najviac však v priemysle. Pri zastavovaní tovární, píl a práce v lesoch títo roľníci stratili obživu. Na chudobných poličkách nemohli vyžiť a za veľmi vysoké ceny si nemohli kúpiť obilie od úžerníkov. Roku 1932 kešasi a priekupníci predávali roľníkom obilie po 190 Kč za 1 q, kým v českých krajinách ho kupovali po 80 Kč.²² Prirodzene, pre nezamestnaných roľníkov a robotníkov takéto vysoké ceny boli neprístupné.

Pre posúdenie celkového stavu poľnohospodárstva na Horehroní je potrebné všimnúť si stav poľnohospodárskej techniky, t. j. zabezpečenie poľnohospodárskych usadlostí po technickej stránke. Pre porovnanie s Breznianskym okresom uvádzame stav techniky v okrese Martin, ktorý patrila do tejže obilninársko-zemiakárskej oblasti.²³

Okres	Počet poľnohospodár. usadlostí	Motorové hnacie stroje na usadlosti	Z toho				nemotorové vlastné poľnohosp. stroje	Z toho									
			výbušné motory	elektromotory	traktory	motorový pluh		sejačky	kosáčky	obilné žacie stroje	samovlnače	výrobcové zeminokov	mlátničky na žetúrový alebo ručný pohon	mlátničky na parný pohon	odstreďáky mlieka	rezačky na krm	žetovničky
Brezno	8-906	11	8	2	—	—	689	4	3	—	—	1	128	6	19	586	25
Martin	4,590	133	72	46	11	1		247	63	104	1	87	1091	45		4511	203

(Niektorá usadlosť môže mať viac ako jeden elektromotor alebo výbušný motor, sejačku atď.)

Tabuľka ukazuje veľkú zaostalosť Horehronia po technickej stránke v porovnaní s tou istou — pravda, zemepisne výhodnejšou — obilninársko-zemiakárskou oblasťou. Malí a strední roľníci na Horehroní boli nútení vykonávať takmer všetky poľnohospodárske práce manuálne. Len 675 usadlostí si tu požičiavalo družstevné a cudzie stroje. Na skalnatých zráznych poliach horehronský roľník bol odsúdený na ťažkú drinu, ktorá mu nevnášala ani minimum. Technika mu neprišla ani v takej miere na pomoc ako roľníkovi Martinského okresu.

Buržoázni národohospodári radi odporúčali obyvateľom Horehronia, aby zaviedli chov dobytká. No prakticky chov dobytká narážal na veľké ťažkosti. Polomčania, ako aj obyvatelia iných obcí Horehronia nevládali platiť za pridelené pasienky, ktoré im boli napokon odobrané. Nedostatok

²¹ Zo 6220 vlastníkov poľnohospodárskych usadlostí, ktoré sa zaoberali poľnohospodárstvom ako povoláním vedľajším, 2055 roľníkov pracovalo v továrňach a remeslách, a to ako nesamostatní, 186 ako samostatní, 144 v štátnej službe, 387 v doprave ako samostatní, 98 ako nesamostatní, 188 v obchodoch ako samostatní, 10 ako nesamostatní. (Pozri Cs. statistika — Sčítání zemědělských závodů, 274—5.)

²² Zprávy 217. schůzka, 7—11, z řeči A. Zápotockého.

²³ Sčítání zemědělských závodů III, Praha 1936, 196—7.

pašienok a suchota roku 1931 spôsobili, že roľníci museli odpredať pre nedostatok krmovín miesto obyčajných 25% až 70% celkového stavu dobytká.²⁴

Životná úroveň ľudu v rokoch krízy v celej republike, no najmä na Horehroní, bola stlačená na minimum. Dokonca ani sociálfašisti nemohli nevidieť hrozný stav vecí a v parlamente priznali, že ľudia v Hronci, Polomke, Čiernom Balogu, Hriňovej chodia do lesov, vyhrabávajú sladičové korene, varia ich a jedia. Správa štátnych lesov zakázala zbierať lesné plodiny v lese, tak isto i raždie. Kto bol pristihnutý, musel zaplatiť pokutu, alebo 2—4 dni sedieť vo väzení. Biedu horehronského ľudu vidíme i z príkladu, ktorý v poslaneckej snemovni uviedol komunistický poslanec Vallo: „...Ľud nemá ani kus chleba, soľničky sa vyvárajú, aby aspoň zemiaky, ktoré sú jedinou stravou tohto ubiedeného ľudu, mohli byť osolené.”²⁵ Aký bol život mnohých rodín poľnohospodárskych a nezamestnaných robotníkov na Horehroní v rokoch krízy, môžeme najlepšie ilustrovať na príklade šesťčlennej rodiny poľnohospodárskeho robotníka v Bacúchu. Za pol roka mala táto rodina príjmy, včítane platu za 20-dňovú prácu (272,50 Kč), invalidnej renty (360 Kč) a 10 žobračeniiek (po 10 Kč), celku 732,50 Kč. Ak vezmeme do úvahy dane, táto šesťčlenná rodina mala priemerne na deň 1,80 Kč.²⁶ Treba poznamenať, že jeden kg hrubej pšeničnej múky stál 2,75 Kč podľa úradných výkazov.

Mzdy zamestnaných robotníkov boli veľmi nízke. Podľa štatistiky od roku 1929 do roku 1932 stúpал počet robotníkov s 4—12 Kč dennou mzdou z 39% až na 48%, počet robotníkov, ktorí zarábali roku 1929 16—27 Kč, klesol roku 1932 na 34%, počet najlepšie platených robotníkov (30—36 Kč) klesol z 24% na 18%. Za celé toto obdobie ceny maloobchodných potravín nielenže neklesli, ba dokonca stúpali.²⁷

Na stavbe trate Margecany—Červená Skala pracovalo v období krízy priemerne 300—500 robotníkov. Pri 12—14-hodinovej drine dostali robotníci 2—2,20 Kč na hodinu. Firma nepostavila pre nich žiadne baráky, a preto museli spávať pod holým nebom. Možnosť zárobku pritiahla na túto stavbu mnoho robotníkov zo všetkých kútov Slovenska, ktorí prišli na Horehronie i so svojimi rodinami. No po niekoľkých dňoch alebo týždňoch práce boli vylúčení zo stavby. V septembri roku 1932 správa stavby denne prepúšťala 10—15 robotníkov. Bieda u týchto robotníkov nepoznala hraníc. Rozhorčený robotnícky dopisovateľ píše Pravde: „Na šatstvo ani 1 Kč nezvyšuje, a deti musia chodiť polonahé. Páni však budú akiste hovoriť, že je to tunajší zvyk chodiť polonahý, stravovať sa zemiakmi a bývať v jednoduchej maštali.”²⁸

Robotníkov vylúčovali často z práce jedine preto, že sa hlásili ku komunistickej strane alebo že boli za komunistov zvolení v obecných voľbách v jeseni roku 1931.²⁹

Krajský výbor vo februári 1932 odobral nezamestnaným jednu

²⁴ Obzor národohospodárskej župy stredoslovenskej, 1932, č. 2, 15. februára 1932.

²⁵ Zprávy, 219. schôdzka, 7—11.

²⁶ A. Jander a — A. Míka, *Kapitoly z dějin předmnichovské republiky*, Praha 1935, 146.

²⁷ K. Kříž, *Tragický vývoj nezaměstnanosti u nás*, Praha 1934, 22.

²⁸ Pravda chudoby, 1932, č. 11, 17. septembra 1932.

²⁹ Pravda, roč. XII, č. 26, 15. novembra 1931.

z posledných možností biedneho zárobku: zastavil financovanie stavieb obecných a vicinálnych ciest, ktoré sa stavali hlavne preto, aby nezamestnaní v obciach mali aspoň akú-takú núdzovú prácu.³⁰

Podľa vtedajších štatistických údajov si môžeme urobiť obraz životnej úrovne pracujúceho ľudu v tom čase. Jednotýždenná spotreba päťčlennej robotníckej rodiny roku 1930 bola priemerne 280 Kč, roku 1932 138—150 Kč.³¹ Ako však mohla vyžiť rodina toho robotníka, ktorý za ťažkú týždennú 10—12-hodinovú dennú drinu dostal najviac 60—80 Kč? Väčšina robotníkov pracovala denne za mzdu, ktorá sa rovnala cene 3—4 litrov mlieka, 2—3 kg čierneho chleba, 1—1½ kg cukru, alebo robotník musel dva dni pracovať, aby si kúpil 1 kg hovädzieho mäsa. Avšak z čoho mal uhradiť iné výdavky na rodinu, ako šatenie, rôzne domáce potreby, palivo atď.?

Kapitalisti sa podujali zmierniť biedu ľudu rozdávaním almužny. Predovšetkým sa odvolávali na gentský systém. Tak z 200.000 nezamestnaných na Slovensku podľa gentského systému roku 1932 dostávalo podporu 10.000 robotníkov. Ostatní nezamestnaní mali dostať žobračienky.³² No polovica okresov bola tejto „výsady“ zbavená. Ženy, ktoré mali 5—6-člennú rodinu a mali mužov za hranicami, nedostali nič. Tak isto boli zbavení almužny slobodní a povozníci. Pre Brezniansky okres vydávala vláda 8000 desaťkorunových žobračieniek. Priemerne na jedného nezamestnaného, ktorý mal rodinu, pripadli na 5 týždňov necelé dve žobračienky. Tak za 20 Kč musela vyžiť robotnícka rodina.³³ Za pomoci zradcov ľudu — ako bol demagóg Bečko, ktorý vykrikoval v parlamente, že napr. Polomka dostala na stravovacích lístkoch (žobračienkách) až 130.000 Kč za dva mesiace (!) — vláda udržiavala masy ľudu v klamstve, že skutočne chce odpomôcť jeho biede. Žobračienky nedostávali ďalej robotníci, ktorí vlastnili aký-taký švík skalnatej zemičky, čím bolo na Horehroní postihnuté na tisíce malých roľníkov a robotníkov. Týmto chcelí pomáhať vládnuce triedy Československa dobročinnými zbierkami. V Breznianskom okrese okresný náčelník vyvesil plagáty, ktoré vyzývali obyvateľstvo k dobročinnnej zbierke pre nezamestnaných. Podobné pokusy však stroskotali. Pár kulakov a statkárov nedalo ľudu nič a tisíce bedárov Horehronia si sami pomáhali, ako vedeli. Stravovacia akcia pre nezamestnaných bola ďalším, no málo účinným pokusom vlády pomôcť nezamestnaným.

Nakoniec sa vláda rozhodla „pomôcť“ hladujúcim tak, že nariadila pre časť nezamestnaných vyplácať podporu z obecných pokladníc. Jeden

³⁰ Obzor národohospodárskej župy stredoslovenskej, 1932, č. 2.

³¹ Štatistická príloha ročenky Československé IV, Praha 1932, 245. Maloobchodní ceny životných potrieb... v letech 1921-1936, Praha 1938, 13.

³² „Starostlivosť“ vlády o riešenie krízy odhaľuje Klement Gottwald: „Zatiaľ čo na zbrojenie, četníctvo, súdy, políciu, cirkvi a bankám dala vláda 18.576 mil. Kč t. j. 52% celého rozpočtu v rokoch 1930—1932, v tom istom čase sa vydalo na podporu nezamestnaných — hlavne na núdzové práce — 1080 mil. Kč, t. j. len 3% štátnych výdavkov za uvedené roky.“ K. Gottwald, *Spisy IV*, Bratislava 1952, 174.

³³ Zprávy, 1931—1932, 166. Schůzka, 27—34; Pravda chudoby, 1932, č. 21, 27. novembra 1932.

z príkladov tejto „pomoci“ hovorí za všetky: Poľnohospodárski robotníci v Pliešovciach dostávali na mesiac 5 Kč z obecnej pokladnice.³⁴

Starostlivosť o invalidov a opustených, práceneschopných ľudí vláda prevládala plne na obce. Z 12 okresov dnešného Banskobystrického kraja v štátnych starobincoch a ústavoch bolo zaopatrené len 231 osôb, kým v jedinom Breznianskom okrese ich bolo na toto zaopatrenie odkázané 1758.

Výsledkom biedy a hladu na Horehroní bolo zvýšené vystahovalectvo ľudu. Podľa štatistických zprávy vystahovalectvo z Breznianskeho okresu bolo v období krízy jedným z najväčších na Slovensku, hoci relatívne oproti roku 1929 pokleslo vyše dvanásťkrát. Vysvetľujeme si to tým, že roku 1932 bolo obyvateľstvo už také zbedačené, že nemalo ani na cestovné, a ďalej že obmedzenie vystahovalectva do USA značne pôsobilo na zmenšenie vystahovalectva. Návrat vystahovalcov z európskych a zámorských štátov a ich zprávy o kríze v tamajších krajinách tiež pôsobili na zníženie vystahovalectva. Avšak vystahovalectvo z Breznianskeho okresu bolo i napriek týmto prekážkam pomerne vysoké a potvrdzuje len celkovú situáciu, hlad a biedu na Horehroní.³⁵ Vystahúvali sa najviac muži vo

Vysťahovalectvo celkom a do zámoria:

V tabuľke sú započítaní i sezónni vysťahovalci.

Okresy	1929		1930		1931		1932		1933	
	celkom		c	z	c	z	c	z	c	z
Brezno	751	353	520	170	117	42	48	29	59	37
Zvolen	163	163	72	72	17	17	11	11	1	1
Prievidza	739	256	832	107	418	86	297	24	484	26

Štatistické údaje spracované podľa Zprávy státního úřadu statistického, Praha ročníky 1929, 1930, 1931, 1932, 1933, 1934 — pohyb obyvateľstva.

veku 25—29 rokov, ženatí, najmä poľnohospodárski robotníci, nádenníci, robotníci z drevárskeho priemyslu, a to prevažne nezamestnaní. Za príčiny vystahovalectva udávalo vyše 75% vystahovalcov hľadanie obživy. V období krízy to však bolo veľmi riskantné. Práce v zahraničí nebolo tak isto ako doma, dokonca rodina vystahovaného nedostávala žiadnu „podporu“ od štátu (žobračky).

Na účet hladujúceho ľudu chceli riešiť krízu nielen kapitalisti, ale ťažké položenie ľudu využívali pre rast svojho bohatstva keťasi, krčmári, lichvári, kňazi a kulaci v obciach. Exekúcie sa v období krízy zavesili na

³⁴ Pravda, roč. XII, č. 17, 13. septembra 1931.

³⁵ Pre lepšie pochopenie vystahovalectva na Horehroní v rokoch hospodárskej krízy treba si bližšie všimnúť jeho intenzitu, smer a porovnať ho s dvoma okresmi: Prievidzkým a Zvolenským. S Prievidzkým preto, lebo tento v čase krízy mal najvyššie množstvo vystahovalcov a so Zvolenským preto, lebo bol susedným okresom Breznianskeho okresu s pomerne malým vystahovalectvom.

ľud Horehronia ako mor. Nasledovali jedna po druhej, zbavovali ľud posledného majetku. Tak napr. krčmár Kordubič v Polomke, ktorý pred rokom 1918 bol úplne nemajetný, mal už v rokoch krízy v Polomke tri domy, ktoré kúpil na exekúciách, na urýchlenní ktorých sa i sám, ako vykorisťovateľ ľudu zúčastňoval.³⁶ Nesvedomití krčmári ťažili z ľudu čo najviac. Len dvaja krčmári z Horehronia dali advokátom pohľadávky až na 500.000 Kč dlhov, ktoré sa mali vymáhať exekúciami. Samozrejme, advokáti sa snažili v tejto bohatej žatve získať čo najviac. A darilo sa im.³⁷ Jeden z advokátov vlastnil v Polomke až 10 domov a k nim prilehajúci majetok. Boli také prípady, že roľníkovi za dlh 600 Kč odpredali dom za 800 Kč, hoci v skutočnosti stál 25.000 Kč. A keďže ho nemohol nikto iný kúpiť okrem krčmára a advokáta, lebo nebolo peňazí, za bagatel' pripadol dom do rúk týchto dravcov. Takýchto prípadov by sa dalo mnoho uviesť zo všetkých krajov Slovenska. Nie div, že nenávisť ľudu proti exekútorom a advokátom vzrastala. A právom. Veď exekúcie pripravovali ľud o príbytok, o strechu nad hlavou.

Záveru k celkovému zhodnoteniu hospodárskej situácie a položenía ľudu na Horehroní výstižne podáva Klement Gottwald: „Predovšetkým, je fakt, že na Horehroní pracujúci ľud žije v nebyvalej biede, hladuje, mrzne, umiera nemocami a hladom. Druhý fakt je, že na tomto Horehroní a v ostatných častiach Slovenska tak isto ako na Zakarpatsku sú hromadné exekúcie na dennom poriadku. Že veľkú časť obyvateľstva exekvovali a na druhú časť exekúcie čakajú. Tretí fakt je, že na Horehroní tak isto ako inde na Slovensku exekvuje štát, exekvujú banky, exekvujú páleníci, exekvujú úžerníci, farári a celá tá ostatná zberba. Fakt je, že tam exekvujú tzv. vlastenci, agrárnici, ľudáci, sociálni demokrati a česko-socialistickí predáci a zbohatlíci... že štrnásťročná vláda českého finančného kapitálu urobila zo Slovenska hotový cintorín a že slovenský ľud je hnaný do hladovej katastrofy.“³⁸

Ľud Horehronia sa v tejto ťažkej situácii púšťal do rozhorčených zápasov s vykorisťovateľmi. Jedinou jeho oporou v spravodlivom boji boli komunisti. Komunistické organizácie vyvíjajú v tomto období na Horehroní neobyčajne živú činnosť. Zdravý bolševický duch gottwaldovského vedenia strany prelomil nánosy pasivity, oportunizmu a zbožňostkárstva, zasiať tu obľudnou politikou sociálnych demokratov — bečkovcov, hlinkovcov, šalátovcov. Komunisti na Horehroní sa riadili slovami Klementa Gottwalda „...musíme mať stále na zreteli potrebnosť najužšieho spojenia... hnutia pracujúcich roľníkov predovšetkým s bojom dedinského proletariátu, poľnohospodárskeho robotníctva, ako i s bojom priemyslového robotníctva a s hnutím nezamestnaných. ...musia sa voliť také formy akcie, ktoré nám zaručia, že budeme schopní uviesť do pohybu stále širšie masy roľníctva; kde dôjde k exekúciám, organizujeme proti nim odpor neúčastou na dražbe a demonštráciami až po znemožnenie exekúcie.“³⁹ Komunisti, riadiac sa týmito slovami, stavali sa na čelo boja pracujúceho ľudu. Organizovali široký jednotný front pracujúceho ľudu

³⁶ Rudé právo, roč. XIII., č. 266, 20. novembra 1932.

³⁷ Rudý večerník, č. 273, 22. novembra 1932.

³⁸ Klement Gottwald, *Spisy IV*, Bratislava 1952, 146—149.

³⁹ Klement Gottwald, *Spisy III*, Bratislava 1952, 119—1920.

Horehronia na boj proti exekúciám, proti teroru vládnej mašinérie. Dôležitú úlohu v organizovaní tohto hnutia na Horehroní mal komunistický poslanec Jozef Vallo. Na Horehroní zorganizoval na deň 24. januára 1932 do Brezna manifestáciu celého pracujúceho ľudu Horehronia, kde mal ľud vysloviť rozhodné „nie“ proti odbúravaní posledného železiarskeho priemyslu, žiadať podpory v nezamestnanosti, zastavenie daní, pridelenie pašienok. No žoldnieri v službách buržoázie na okresnom úrade sa na masový nástup hladujúceho ľudu dobre pripravili. Stiahli do Brezna čaty četníkov, dali vyvesiť v obciach okresu vyhlášky, ktoré zakazovali akékoľvek zhromažďovanie v určitý deň manifestácie v Brezne. Napriek tomu 24. januára 1932 tiahli tisícové zástupy do Brezna. Hoci četníci už ďaleko pred mestom ich rozháňali a v meste hliadkovali silné policajné oddiely, predsa zástup niekoľko sto ľudí prenikol až na námestie, kde začala manifestácia ľudu. Manifestácia bola však brutálnym zákrokom četníkov rozohnaná a znemožnená. No ľud Horehronia sa nedal zlomiť ani týmto zákrokom četníkov a policajtov. Po dedinách okresu sa schádzal na verejné zhromaždenia a vyhlasoval, že bude plne podporovať návrh komunistov, ktorý podali v parlamente na podporu ľudu Horehronia.

V návrhu zákona, ktorý predostreli komunistickí poslanci v parlamente na poskytnutie pomoci maloroľníkom, drobným živnostníkom a nezamestnaným v Breznianskom okrese, sa žiadalo: zastaviť v okrese všetky exekúcie, vyplatiť všetkým nezamestnaným, drobným živnostníkom, malým roľníkom a maloobchodníkom podporu vo výške 25 miliónov Kč, chudobným občanom rozdeliť 1000 vagónov zemiakov, 250 vagónov múky, 25 vagónov soli; malým a stredným roľníkom dať do užívania štátne a obecné pastviny, obnoviť prácu v štátnych lesoch, v továrňach a na cestách pri plných mzdách a pri 7-hodinovom pracovnom dni, podpory a prídely potravín rozdeľovať výbormi dedinskej chudoby a pod. V odôvodnení návrhu zákona sa hovorí o kríze, hlade a biede ľudu tohto kraja, ktorému sa musí čím skôr pomôcť. „V celom okrese panuje hrozná bieda. Je vylúčené, že by v tomto okrese mohla chudoba zaplatiť dane alebo dlhy a úroky z dlhov bankám a lichvárom. Exekučné vymáhanie daní a dlhov, ako aj úrokov znamená v dnešnej situácii násilné vyvlastňovanie malých roľníkov“, hovorí sa v odôvodnení. Na uhradenie celej podpory navrhujú komunistickí poslanci, aby sa bezohľadne a okamžite vybrali miliónové daňové nedoplatky od veľkostatkárov a veľkopodnikateľov; nech sa podpora hradí aj z dispozičných fondov vlády na nepredvídané výdaje.⁴⁰

Tento návrh zákona bol podaný 17. júna 1932. Na Horehroní mal neobyčajný ohlas medzi širokými vrstvami pracujúcich. Bol prijatý s nádejou, a ako sme videli v prípade Pohorelej, ľud sa zaviazal bojovať za jeho presadenie a uskutočnenie.

Prečo bol prijatý s takým ohlasom tento návrh zákona, ktorý predložili komunisti? Klement Gottwald odpovedá: „Naše návrhy vyplývajú z biedy a hladu nás a obsahujú iba to najnevyhnutnejšie, najpotrebnejšie, čo dnes ľud potrebuje: chlieb a prácu.“⁴¹ V týchto konkrétnych návrhoch

⁴⁰ Poslanecká sněmovna, Tisky X, III. volebné obdobie 1932, 1876, tiež Pravda, roč. XIII, č. 25, 26. júna 1932.

⁴¹ Klement Gottwald, *Spisy III*, Bratislava 1952, 70.

bola agitačná a presvedčivá sila komunistickej taktiky vedenia nás — taktiky boľševickej.

Na 17. júla 1932 zvolali komunistickí senátori a poslanci do Brezna konferenciu pracujúcich Horehronia. Zišlo sa 250 delegátov. Boli tu zastúpení pracujúci zo všetkých politických strán. Hlavný referát predniesol J. Vallo, po ňom nasledovala diskusia delegátov, ktorá opäť odhaľovala ťažké polozenie horehronského ľudu. Na konferencii sa delegáti uzniesli bojovať: proti prepúšťaniu robotníkov z tovární, proti odbúravaní priemyslu, za prácu pre nezamestnaných; ďalej vyslovili požiadavku, aby do konca roku 1932 boli zastavené všetky úroky z dlhov a aby roľníci dostali štátnu subvenciu; aby v zmysle komunistických návrhov Horehronie dostalo okamžitú pomoc od štátu.⁴²

Konferencia ukázala mohutnejúci front všetkých hladujúcich Horehronia pod vedením komunistov bez ohľadu na náboženskú alebo politickú príslušnosť. Ľudáci a sociáldemokrati strácali pôdu pod nohami. Horehronský ľud sa čoraz väčší presvedčal, že jedine komunisti mu chcú úprimne pomôcť, preto počúval ich hlas a podriaďoval sa ich vedeniu.

Rastúci vplyv komunistov na masy horehronského ľudu nezvratne potvrdil i sjazd pracujúceho ľudu Horehronia, ktorý bol 23. októbra 1932 v Hronci. Opäť sa zišli príslušníci všetkých politických strán, ktorí sa zjednotili s komunistami v hlavnej a zásadnej veci, „že ich ožobračujú páni českí a s nimi spojení slovenskí páni a že sa treba proti nim jednotne brániť“.⁴³

Vyššie tisícové zhromaždenie ľudu prebiehalo v revolučnom duchu pod heslami: „Nechceme pomrieť hladom!“ „Nedáme sa!“ „Do húfu!“ „Vynúťme si na pánoch, čo nám patrí!“ Bola to živelná sila vbičovaná ľudu katastrofálnymi okolnosťami a hladom, ktorú komunisti vedeli usmerniť do organizovanej revolučnej pohotovosti. Na konferenciu prišli delegáti až zo 40—50 km vzdialenosti pešo. Bola zvolená deputácia zo 17 obcí, ktorá predložila okresnému úradu už známe a opakované požiadavky, doplnené požiadavkou zastaviť exekúcie. Na zhromaždení prijali manifest, v ktorom sa jasne hovorí na adresu ľudákov a národniarov: „Nie s pánmí, ale proti pánom!“ V manifeste zhromaždení zástupcovia horehronského ľudu, vedení komunistami, zaujali jasné stanovisko i v otázke národnostnej, s ktorou tak často ľudáci a národní demokrati operovali medzi ľudom. V manifeste sa vyhlasuje, že slovenskému národu ani ľudáci ani národnári nezabezpečujú právo rozhodovať o svojom osude.

V závere manifestu je osobitne pozoruhodná stať: „Obraciame sa na robotníctvo podbrezovských železiarní: Kamaráti, pomáhajte nám v našom životnom zápase a my sme odhodlaní ísť vám na pomoc, kedykoľvek nás zavoláte... Sme presvedčení, že až sa postavia robotníci podbrezovských železiarní na čelo ľudu Horehronia, potom nás nebudú môcť páni tak ľahko rabovať a zbadačovať, potom si s nimi ináč pohovoríme... Jednotným bojom k víťazstvu, všetko na záchranu Horehronia!“⁴⁴ Toto

⁴² Pravda chudoby, 1932, č. 2, 24. júla 1932.

⁴³ Tamže, č. 17, 30. októbra 1932.

⁴⁴ Tamže.

je ďalší príklad skvelého bolševického vedenia roľníckych mäs v spojitosti s týmto proletariátom v závodoch.

Sjazd ukázal veľkú revolučnosť horehronských pracujúcich, ich nezlomnú vôľu bojovať za svoje požiadavky i proti ozbrojenej štátnej moci. Situácia bola už vtedy vyhrotená nielen strádaním širokých mäs ľudu, ale i brutálnym zásahom četníkov proti robotníkom na trati Červená Skala—Margecany v dňoch 8. a 9. júna 1932, ktorý si vyžiadal život jedného robotníka a väčší počet poranených.

Bašty sociáldemokratov a ľudákov na Horehroní boli do základu otrásené. Rozhorčené masy nezadržali už ani farári ani sociálfašistickí demagógovia ani agrárnickí luhári. Ľud sa dal na cestu odhodlanej obrany svojich základných ľudských práv, rozhodol sa brániť svoju existenciu za každých podmienok. Bojová jednota ľudu, ktorá postavila na čelo svojho boja jednotné výbory chudoby, nadobúdala stále širšie rozmery.

V napätej situácii nebolo treba dlho čakať. Preskočili prvé iskry a ozbrojená štátna moc sa zrazila s ľudom. Dňa 16. novembra 1932 četnícka salva v Polomke vyhasila život dvoch hladujúcich proletárov.

* *

Bezprostrednou príčinou vzbury roľníkov a robotníkov v Polomke⁴⁵ proti exekútorom, úradníkom a ozbrojenej štátnej moci boli udalosti, ktoré sa v Polomke odohrali v sobotu 12. novembra 1932. Toho dňa prišiel do Polomky súdny kancelista Matej Cigler z nariadenia Okresného súdu v Brezne, aby tu vykonal dve dražby v záujme obchodníkov — krčmárov Buvalu a Mojžiša.

Vykorisťovateľa dedinského ľudu krčmára Buvalu, člena rady sociáldemokratov v Polomke, zastupoval dr. Michal Zibrín, advokát z Brezna, ktorý bol podobnou pijavicou, tučnejúcou z biedy ľudu. Mali predat dom vdovy Anny Tokárovej spolu i s urbáriálnym podielom preto, lebo nevyplatila dlh 804,50 Kč so 6% úrokmi, ktorý mala u Buvalu od roku

⁴⁵ Polomka so svojimi 3200 obyvateľmi a s 9388 ha hospodárskej pôdy a lesov už v týchto rokoch patrila medzi najväčšie obce Breznianskeho okresu. No Polomčania „hospodarili“ iba v 3 km širokej doline údolia Hrona na skalnatej, neúrodnej pôde. Viac ako 95% všetkých domov bolo postavených z dreva. Ako sa žilo v týchto dreveniciach, spomínajú príslušníci rodiny Černákovcov: „Bolo nás vyše 30: mužovia, ženy a deti. Tiesnili sme sa v malej izbe bez stola. Za lavicu nám slúžila otesaná kladka. Tu sme spávali na slamke, tu sme jedli — ak bolo čo...“ Do Brezna chodievali občania Polomky peši (vyše 20 km), pretože nebolo peňazí na vlak, cukor bol vzácnou lahôdkou a kupoval sa na výročité sviatky nie v kilách, ale za korunu-dve. Polomčania spomínajú, že ich deti chodili do školy aj v zime bosé, ani nedokončili ľudovú školu a odchádzali do služby najmä na tisovské vrchy za 30 korún platu na mesiac. K remeselníkovi za učňov ich nemohli dať, pretože majstrov by museli platiť 800 korún ročne za učenie, hoci učeň pracoval 10—14 hodín denne. V období krízy bolo v obci priemerne 1000 nezamestnaných, čo znamená, že celá obec hladovala. Dennou potravou tohto ľudu boli zemiaky a zriedkavejšie ovsený alebo otrubový chlieb. V nezdravých bytoch úmrtnosť novonarodeniat bola vysoká.

Podľa príslušnosti k politickým stranám Polomka patrila k obciam, kde ľudáci a sociálni demokrati mali omnoho slabšie pozície ako komunisti. V obecnych voľbách — v septembri 1931 — komunisti v Polomke dostali 595 hlasov, ľudáci 402, sociálni demokrati 262. V dôsledku tohto víťazstva komunistov v správe obce hlavné slovo mali komunisti.

1931. Chudobná vdova, ktorej nemal kto pomáhať, ak nechcela zomrieť hladom, musela si na dlh kupovať potraviny u Buvalu. Keďže nemohla dlh splatiť, nenásytný krčmár sa odhodlal vyhnáť ju z domu, zmocniť sa jej posledného majetku, ktorý ináč bol hodnotený až na 28.000 Kč.

Exekútor Cigler za asistencie jedného četníka začal čítať podmienky dražby a exekučný výrok na obecnom úrade. Už pred príchodom Ciglera sa na obecnom úrade zhromaždilo do 15 mužov a žien, ktorí sa rozhorčene domáhali na notárov, aby im boli ihneď vydané žobračienky, pretože ani oni ani ich deti nemajú čo jesť. K týmto — počas exekučného pojednávania — pribudlo asi 80 ľudí, ktorí sem prišli po vyhubovaní. Prirodzene, neprišli kupovať dom svojej chudobnej spoluobčianky, ale prišli preto, aby sa postavili proti exekúcii, proti tomu, aby majetok chudobnej vdovy nebol predaný za pár sto korún. Ľud začal kričať, hroziť exekútorovi a jeho pomáhačom. Ozývali sa výkriky, že ich treba zabiť. Naľakaný exekútor a jeho spoločníci pred hnevom ľudu hľadali ochranu na četníckej stanici. Rozbúrený dav ich aj tam prenasledoval a žiadal četníkov, aby im vydal exekútora. Polomčanom išlo vtedy iba o to, aby dostali exekútora do rúk a vynútili si na ňom vyhlásenie, že viac exekvovať do obce nepríde, ako to robievali roľníci na Zakarpatskej Ukrajine a napokon aby ho vyhnali s hanbou z obce von. Cigler však videl situáciu omnoho čiernejšie. Naľakal sa, neveril už ani četníckej ochrane, a preto v strachu utekal z obce von. Ľudia ho však zbadali a pustili sa za ním, hádzali za exekútorom skaly a napokon ho chytili a zbili.

Po tomto zákroku „[občania Polomky vyvesili pred dedinou štandardu s nápisom: „Exekútorom sa prístup zakazuje! Tu je hlad.“]“⁴⁶ Túto štandardu však ochrancovia „demokracie“ strhli.

Bola znemožnená exekúcia — verejná krádež — bola porušená autorita zákona. Polomskí žandári boli bezmocní a ani sa neodvážili zakročiť. Vyhnaním exekútora, ako vykrikoval národnosocialistický poslanec Polívka v parlamente, ľud ... sa dopustil trestného činu a bolo nutné vec vyšetriť a vinníkov zaistiť“.⁴⁷ Buržoázny štátny aparát sa rozhodol prísne zakročiť proti vzbure ľudu v Polomke.

Na druhý deň, v nedeľu 13. novembra, začali pribúdať četníkom posily. K večeru sa ich v Polomke sústredilo 60. Treba poznamenať, že toto sústreďovanie prebiehalo rýchlo, pretože na Horehroní bolo 13 četníckych staníc. Takmer v každej druhej obci bola četnícka stanica. Četníci mali v pláne zatknúť a odviesť do väzenia hlavných iniciátorov sobotňajšej akcie. V udávaní účastníkov im pomáhal krčmár Buvala. I napriek svojej početnosti četníci nechceli riskovať a rozhodli sa pozatýkať „vinníkov“ v noci. Vlastné zatýkanie začali četníci o druhej hodine v noci v pondelok, 14. novembra. Četníci vtrhli už do vopred vyhliadnutých domov. Vyťahovali spiacich z postelí, na ruky im dali železné retiazky a tak ich odvádzali na obecný úrad. Medzi siedmimi zatknutými boli štyri ženy. Františku Balážovú brutálne vytiahli z postele a nemilosrdne zbili. Zatknutá bola i 58-ročná Molčanová a 65-ročná starenka. V súvislosti s týmto zaistením poslanec Vallo hovoril: „Ak aj

⁴⁶ Rudé právo, roč. XIII, č. 263, 17. novembra 1932, konfiškát v AMV f. PMV/243 Časti v zátvorkách vyškrtná parlamentná cenzúra.

⁴⁷ Zprávy, 217. schôdzka, 14—19.

táto žena ohrozovala verejný pokoj a poriadok, ak táto žena ohrozovala československú demokraciu, potom tá demokracia musí mizerne vyzerat'..."⁴⁸

Boli zatknutí aj dvaja členovia obecného zastupiteľstva, ktorých četníci odviekli na obecný úrad. Vtedy už obyvateľstvo Polomky bolo vyburcované zvonením. Zbehla sa celá obec, no ľud proti četníkom ešte nezasiahol. Nad ránom odvádzala četnícka eskorta 7 zatknutých Polomčanov do breznianskeho väzenia. Pred Beňušou, asi 8 km od Polomky, zástup ľudu, ktorý šiel za eskortou, dvakrát sa pokúsil o oslobodenie svojich spoluobčanov. No pokusy sa nepodarili, boli odrazené bodákovými útokmi četníkov.

O oslobodenie zatknutých sa márne pokúšali ráno v Brezne na okresnom úrade a súde i poslanci-komunisti z krajinského zastupiteľstva. Na druhý deň, v utorok 15. novembra, komunisti v Polomke zorganizovali asi 200-členný zástup, s ktorým ťahli do Brezna, aby vybojovali prepustenie zatknutých. Zástup však za Beňušou napadli četnícke oddiely a rozohnali. Do Brezna sa Polomčania nedostali.

Buržoázia a jej žoldnieri si uvedomovali vážnosť a revolučnosť situácie na Horehroní. Obyvateľstvo v obciach Závadka, Heľpa, ktoré susedia s Polomkou, bolo násilnosťami četníkov v Polomke vtedy už veľmi pobúrené. Rozhorčenie ľudu nad výčinnosťou četníkov sa prejavovalo aj v iných obciach okresu. Preto buržoázia sústredila do tohto malého okresu vyše 600 četníkov. Bolo treba toto hnutie ľudu, jeho odhodlanosť biť sa za svoje práva udusiť hoci aj v krvi. Panstvo buržoázie, moc zákona a sloboda „demokracie“ nesmeli byť ohrozené, nesmel byť porušovaný verejný poriadok, v ktorom vládnúce triedy zdierali z ľudu to posledné. Schyľovalo sa k hlavnej zrážke, k novému strieľaniu do ľudu v záujme vykorisťovateľov.

Četníci začali opäť provokovať rozbúrený ľud. V stredu, 16. novembra, zavčasu ráno začali v Polomke znovu zatýkať. Opakovali sa už známe scény z predošlého zatýkania. No k zrážke obyvateľstva s četníkmi nedošlo ani pri tomto zatýkaní. Ľud však bol od ranných hodín v pohotovosti. Komunisti z Polomky poslali poplašné signály do susedných obcí a žiadali o pomoc. A tá skutočne i prišla. Z komunistickej obce Bacúch prišlo predpoludním na pomoc Polomčanom niekoľko sto mužov a žien. Podobne prišiel i zástup ľudu, zorganizovaný komunistami, z Polhory, kde mali komunisti drvivú prevahu nad meštiackymi stranami.

Na námestí v Polomke, na ždiarskej ceste, zhromaždil sa pred 11. hodinou po skupinách vyše tisícový dav rozhorčeného ľudu, ktorý bol odhodlaný jednotne sa brániť a zabrániť ďalšiemu zatýkaniu. Ľud bol ozbrojený palicami, cepami, kosami a sekerami. Nebol však ozbrojený preto, že chcel útočiť na četníkov, ale preto, aby sa mohol brániť v prípade útoku četníkov. Četníci uzavreli ždiarsku cestu a rozhodli stále sa zhromažďujúci dav rozohnať, pretože považovali situáciu za „vrcholne nebezpečnú“. Veliteľ četníkov šesťkrát vyzval dav — asi 250 ľudí, — aby sa rozišiel. Zástup sa správal pokojne, nepodnikal proti četníkom žiadne

⁴⁸ Zprávy, 219. schôdzka, z reči poslanca Vallu. Pozri Archív Národného zhromaždenia v Prahe, 303/III.

zátkroky. Podľa údajov četníckeho poručíka ľud začal hádzať skaly, pričom jeden z četníkov bol vraj zasiahnutý. Nato poručík dal rozkaz k palbe. Ľud na ždiarskej ceste sa rozutekal, ostatné skupiny ostali na svojich predošlých miestach a rozišli sa až na opätovanú výzvu veliteľa četníkov. Na tragickom mieste palby, asi 40 krokov od četníckeho kordónu, ostal mŕtvy 18-ročný nezamestnaný robotník Ján Piliar-Herman z Bacúchu a oniečo ďalej zozadu zastrelený ležal 32-ročný nezamestnaný robotník, otec piatich detí, Ján Pohorelec z Polomky. Ďalej bol ranený Ján Kotrčka, roľník z Polomky, ktorý stál pred svojím domom.

Zdesený ľud sa rozpŕchol. Právě príčiny streľby sa četníci a vyšetrujúci úradníci z krajiniského zastupiteľstva v Bratislave, ktorých poslal na rozkaz vlády na miesto vraždy Országh, snažili za účinnej pomoci sociálnych demokratov zamlčať a priebeh udalostí prekrútiť čo najviac. Na ospravedlnenie tejto legálnej vraždy si povymýšľali rad údajov. Podľa nich potom urobila Malypetrova vláda vyhlásenie o udalostiach v Polomke. O polomskom masacre sa v týchto údajoch tvrdí, že ľud hádzal skaly a kamene do četníkov a stále hrozivejšie sa k nim približoval. „Keď sa situácia pre četníctvo stala katastrofálnou, četníci na povel svojho veliteľa vystrelili“, hovorí sa vo vládnom vyhlásení.⁴⁹ Túto rafinovanú lož demaskoval v parlamente Klement Gottwald. „Zúčastnení roľníci neohrozovali četníkov: veď ani jedného z četníkov nezranili... Medzi četníkmi a medzi hlúčkami ľudí, do ktorých sa strieľalo, bola vzdialenosť niekoľko desiatok metrov.“⁵⁰

Skutočnosť bola taká, že nikto neútočil na četníkov, ale opačne, četníci útočili na dav a chceli ho za každú cenu rozohnať. Keď sa ľud nerozhádzal ani po výzvach, četníci začali strieľať. Ani jediný četník nebol poranený. Bolo si treba vymyslieť úbohý argument, že ľud hádzal skaly a jeden četník bol zasiahnutý. Klement Gottwald poukázal jasne na skúsenosti z predchádzajúcich strieľaní do robotníkov a roľníkov a zdôraznil, že „... vždy tam, kde sa strieľalo do robotníkov, nikde četníkov fakticky nikto neohrozoval... ale keď sú četníci skutočne ohrození, a nemuselo by sa im strieľanie vyplatíť, nikdy nestrieľajú“.⁵¹

Je jasné, že toto krviprelievanie sa stalo preto, aby ľud bol zastrašený a zlomený. Bola to krvavá, pripravovaná pomsta pre ľud za to, že znemožnil verejnú krádež — exekúciu. Podľa vlády „... bolo použitie zbrane četníctvom odôvodnené zákonom i okolnosťami prípadu a nemožno jeho postupu (rozumej četníctva — pozn. J. M.) vzhľadom na platné predpisy nič vytýkať“.⁵² Verejná vražda bola tak zákonom ospravedlnená.

Nad Polomkou a okolím bolo vyhlásené štatárium. Četnícke hliadky na každom kroku zastavovali obyvateľov a legitimovali ich. Obyvateľstvu bolo zakázané zhromažďovať sa. V samotnej Polomke bolo sústredené vyše 70 četníkov. Na banskobystrickej stanici boli v bojovej pohotovosti pripravené guľometné družstvá banskobystrickej posádky, ktoré mali v prípade „potreby“ zasiahnuť proti ľudu Horehronia.

⁴⁹ Poslanecká sněmovna, Tisky XI, 1932, 2051/VIII.

⁵⁰ Klement Gottwald, *Spisy IV*, Bratislava 1952, 147.

⁵¹ Tamže.

⁵² Poslanecká sněmovna, c. d., Tisky.

A veru buržoázia musela byť veľmi v pohotovosti. Vo všetkých obciach okresu sa ľud zhromažďoval a búril. Vyše 600 četníkov, rozmiestnených v okrese, nemohlo zažráť búrlivým prejavom ľudu. O dva dni po strieľaní v Polomke komunisti zorganizovali v Hronci demonštráciu. Iniciátorov demonštrácie četníci zatkli. Keď ich ľud chcel vyslobodiť, četníci hrozili zbraňami a mnoho nechýbalo, aby sa bola opakovala Polomka.

Toto istého dňa sa v Bacúchu konal pohreb Jána Piliara. Nad hrobom zavraždeného hovoril komunistický poslanec Jozef Vallo. Bol však ihneď zatknutý a odvezený na Krajský súd v Banskej Bystrici. Podobne i pohreb Jána Pohorelca prebiehal za búrlivých okolností. Aby sa pohreb Jána Pohorelca nestal mohutnou demonštráciou ľudu celého Horehronia, četníci nariadili pohreb už o 7. hod. ráno. No jednako sa na pohrebe zúčastnili ráno všetci občania obce.

Perzekúcia ľudu na Horehroní neprestávala. Len v Polomke do 20. novembra bolo zatknutých vyše 70 ľudí. V noci z 19. na 20. novembra prišli četníci zatýkať aj do Hronca. Ľud upozornený zvonením postavil sa na odpor a len privolaným zosilneným četníckym oddielom sa podarilo potom zatknúť komunistického starostu a ďalších komunistov v Hronci a odviesť ich do väzenia v Banskej Bystrici.

No buržoázii sa ani týmto nepodarilo ovládnuť situáciu a dosiahnuť pokoj. Zosilňujúcim terorom sa len roznecoval oheň odporu, ktorý buržoázia nedokázala už nikdy udusiť.

* * *

Udalosti v Polomke mali neobyčajný ohlas v celej republike. Hneď po vražde priniesla komunistická i meštiacka tlač obsiahle zprávy o udalostiach a polomský „prípád“ sa stal niekoľko dní ústredným bodom rokovania v senáte i v parlamente.

Posudzovanie udalostí v Polomke bolo rozličné. Bolo zistené mnoho príčin, prečo k strieľaniu došlo, bolo množstvo návrhov, ako ľudu na Horehroní pomôcť. A keďže na postoji jednotlivých strán a vlády k udalostiam najlepšie spoznáme opravdivý vzťah k pracujúcemu ľudu, spoznáme, kto bol s ľudom a kto proti nemu, budeme sa touto otázkou zaoberať podrobnejšie.

Brutálna vražda v Polomke vyvolala strašný odpor a nenávisť k buržoázii. Z Horehronia sa zpráva o strieľaní bleskurýchlo rozniesla do okolitých okresov — Zvolena a Banskej Bystrice — a odtiaľ sa šírila po celej republike.

Ihneď po streľbe, 16. novembra v noci, objavili sa v Banskej Bystrici na Národnom dome i po uliciach nápisy, v ktorých bol vyjadrený ostrý protest proti režimu, proti vláde vražd a hladu, ktorá zabíja ľudí v Polomke. Na druhý deň komunisti v Banskej Bystrici zorganizovali mohutnú protestnú demonštráciu. Zástup asi 200 ľudí tiahol so spevom Internacionály pred krajský súd, kde boli Horehrončania uväznení, a dožadoval sa ich prepustenia. Proti demonštrantom zasiahla polícia: začala ich rozháňať a biť obuškami. Ako odpoveď zo zástupu začali hádzať skaly, ktorými povytíkali na krajskom súde okná. Bolo zatknutých 16 organi-

zátorov a účastníkov demonštrácie. Podobné udalosti sa toho dňa odohrali i vo Zvolene. Demonštrácie pracujúcich prebiehali aj v Košiciach, kde boli rozšírené protestné letáky proti exekúciám a strelbe.

Proti strieľaniu protestovali aj príslušníci armády. Napr. v posádkach v Levoči a v Banskej Bystrici, keď sa dozvedeli o krvipreliatí v Polomke, vyvesili na znak protestu červené zástavy.⁵³

Komunistická strana po celej republike zorganizovala mohutné protestné demonštrácie proti vraždeniu ľudu v Polomke. Túto akciu spojili komunisti zároveň i s protestom proti zbaveniu komunistických poslancov poslaneckej imunity. Trestnému stíhaniu mal byť vydaný K. Gottwald, A. Zápotocký, Čížinská, dr. Stern a senátor Haken.

Odpor proti vláde teroru a hladu demonštrovali nezamestnaní v Prahe na Vinohradoch a komunálni zamestnanci Prahy. Členka mestskej rady v Prahe komunistka Jabůrková žiadala, aby mestská rada protestovala u ministerstva vnútra proti strieľaniu, aké sa odohralo v Polomke. Avšak zástupcovia meštiackych a „socialistických“ strán jej návrh zamietli. Ostrý protest poslali Ministerstvu vnútra roľníci, zástupcovia dvanástich obcí, ktorí sa zišli v okresnom meste Stříbro na svoju konferenciu. Podobné protesty poslali zo svojich aktívov komunisti v Plzni, Nýranoch, komunistická mládež a športovci z Braníka a Nového Sedla.

KSČ zorganizovala mohutné demonštrácie i v pohraničí medzi pracujúcimi a mládežou nemeckej národnosti. Liberecký Vorwärts priniesol zprávy o demonštráciách v Mildenave, Ferdinandstahle, Bärensdorfe, Heindorfe a v ďalších obciach.

Protestovali i pracujúci na Morave. V Skutči na Českomoravskej Vysočine za účasti komunistického poslanca Štětku vzdali česť zastreleným roľníkom v Polomke a vláde poslali protest proti exekúciám. Ministerstvu vnútra poslali protest i účastníci demonštrácie komunistickej mládeže z Kojetína pri Olomouci. Protestoval aj pracujúci ľud na Ostravsku v Třinci, Karvinej, Frýdku atď.

Viac protestných telegramov a listov došlo vláde a Černého ministerstvu od pracujúcich zo Zakarpatskej Ukrajiny. Protest proti polomskej vražde poslalo vyše 600 roľníkov zo svojej konferencie vo Volovoje. Protestovali maloživnostníci, robotníci, ktorí pracovali na kanalizácii v Mukačeve, stavební robotníci v Berehove atď.⁵⁴

Utláčané a vykorisťované obyvateľstvo na mnohých miestach republiky, bez rozdielu národnosti, mládež i starí robotníci, roľníci, maloživnostníci, všetci ostro protestovali proti tejto legálnej vražde. Bola to jasná odpoveď ľudu, ktorý videl v strieľaní v Polomke teroristický čin buržoázie proti všetkému zbedačovanému ľudu.

Zprávy o strieľaní v Polomke došli do pražského parlamentu na druhý deň, 17. novembra. Klub komunistických poslancov žiadal, aby sa podľa rokovacieho poriadku snemovne na schôdzke snemovne ihneď zúčastnil predseda vlády, podal zprávu o exekúciách na Slovensku a Zakarpatskej Ukrajine a vysvetlil, prečo dosiaľ nebol realizovaný návrh komunistických poslancov z júna 1932, v ktorom sa žiada zastavenie

⁵³ ANZ v Prahe, f. 303/III.

⁵⁴ Zprávy o protestoch: Rudé právo, roč. XIII, č. 265, 267, 268, (konfiškát v AMV-f. PMV/243.) Rudý večerník č. 271/roč. 1932, Pravda chudoby, roč. 1932, č. 21.

exekúcií. Ďalej komunisti žiadali, aby na schôdzku ihneď prišiel minister vnútra Černý a podal vysvetlenie o streľbe v Polomke. Návrh komunistov bol väčšinou buržoázných a „socialistických“ strán zamietnutý.⁵⁵ Komunistickým poslancom, ktorí chceli v parlamente pranievať vinníkov z Polomky, zabránila sa táto možnosť tým, že schôdzka parlamentu sa skončila predčasne — bola rozpustená. Národná politika o tomto nečakanom rozpustení parlamentu napísala, že bolo zapríčinené tým, že komunisti sa pokúsili poľomské udalosti „využiť na parlamentné kravály a demonštrácie proti štátnej správe“.⁵⁶

Toho istého dňa komunistický senátor Mikulíček žiadal v mene komunistických senátorov, aby Černý v senáte vysvetlil príčinu strieľania v Polomke. Tak ako v parlamente i tu návrh komunistov zamietla celá koalícia buržoázných strán. Proti návrhu komunistov hlasovali aj národní socialisti a sociálni demokrati.⁵⁷

Keď sa na krajinskom zastupiteľstve v Bratislave prihlásil o slovo komunistický poslanec Králík a žiadal vysvetlenie udalosti, krajinský prezident Országh mu odpovedal: „Zaliezol by som ako sova, keby som bol na vašom mieste... Hláste sa na štátnom zastupiteľstve v Banskej Bystrici, tam vás čakajú... Preliatá krv Slovákov sa vám odráža z obličaja.“⁵⁸

Takto sa teda vláda vyhýbala zodpovedať sa zo strašného zločinu pred zástupcami ľudu. Na prv chcela zahľadiť stopy po vražde, poslať tam svojich úradníkov, 600 četníkov, aby „objektívne“ prípad vyšetrili a kým nemala v ruke „materiál“, zatiaľ sa skrývala. „Vláda a Černý mali síce odvahu na Slovensku znova strieľať, ale chýba im odvaha zodpovedať sa... Černý si netrúfal ani vyliezť na tribúnu, aby z nej obhajoval svoju streľbu, ale prenechal to Bečkom, Polívkom a im podobným „socialistom“, takto odhalil zbabelosť vlády a zároveň i špinavosť „socialistov“ Klement Gottwald v parlamentnej reči.⁵⁹

V parlamente sa rokovať o Polomke na troch schôdzkach: na 217. schôdzke (18. novembra), kde hovorili za komunistov súdruh Zápotocký a Dvořák, za Ľudákov A. Šalát, za národných demokratov M. Rázus, za národných socialistov Polívka; na 219. schôdzke (24. novembra), kde hovoril za komunistov J. Vallo, za sociálnych demokratov Bečko, a na 221. schôdzke (25. novembra), kde Klement Gottwald vo svojej skvelej reči pranieval vinníkov z Polomky.

Všimnime si na prv, aké starovisko k poľomskej vražde zaujali buržoázno-meštiacke a „socialistické“ strany, v čom videli ich poslanci a predstavitelia príčiny strieľania a ako chceli v budúcnosti zamedziť podobným prípadom.

Za Ľudákov prehovoril v parlamente katolícky kňaz Andrej Šalát. Jeho reč len potvrdila, že niet rafinovanejších a faľošnejších „priateľov“ ľudu, ako sú Ľudáci. Šalátovi nešlo tu o to, aby sa zastal slovenského ľudu. Jeho štvavá reč sa snažila demagogicky zasiať protičeskú nenávisť.

⁵⁵ Zprávy, 216. schôdzka, 17. novembra 1932.

⁵⁶ Zprávy, 217. schôdzka, 18. novembra 1932. z reči A. Zápotockého.

⁵⁷ Rudé právo, roč. XIII, č. 246. 18. novembra 1932.

⁵⁸ Rudý večerník, 1933 č. 13. 27. marca 1933.

⁵⁹ Klement Gottwald, *Spisy IV*, Bratislava 1952, 144.

Za príčinu polomských udalostí urobil zodpovednú „protislovenskú vládu, vládu česko-nemeckú a agrárno-socialistickú“. Šovinista a prefikanec Šalát sa opäť dovoľával slovenského ľudu — bijúc sa v prsia hovoril o ľudákoch ako o „úprimných a rod svoj vrele milujúcich Slovákoch“, ktorí „hájime svoj rod nie krikom, pleskom (mieri proti komunistom — pozn. J. M.), ale rozvažitou mužnou otvorenosťou“.

Šalát, ako aj všetci ľudáci, šikovne kalkuloval. Videl, že na Horehroní, hoci ľudáci boli spočiatku najlepšie uhniesdení, komunisti ich takmer úplne zbavili pôsobenia na ľud, že stratili takmer úplne pôdu pod nohami. Šalát teda nemôže nič iné robiť, ako manévrovať, maskovať sa. Žiada neurčito (napr. vláda už dávno mala vyhlásiť moratórium na exekúcie) pre slovenský ľud to, čo už dávno predtým dôrazne žiadali komunisti — zakázať exekúcie, dať ľudu pasienky.

Ľudáci chceli rafinovane zamaskovať svoju porážku na Horehroní. Vláda a „socialistické“ strany všetku vinu za strieľanie v Poľomke pripisovali komunistom, komunistov robili jedinými vinníkmi vraždy. Ale ľudáci nie! Tí prefikane začali inou cestou: snažili sa dokázať ako Šalát, že „krivda, útlak, bieda poštvala ten úbohý ľud slovenský“ do boja za svoje práva a „kto to nechce uznať, ten hriechne mámi i seba i verejnosť“.⁶⁰

S'ovák, ústredný orgán ľudákov, napísal: „Na Slovensku komunistov v pravom zmysle slova ani niet. Na S'ovensku je len bieda zavinená nemožným režimom... kto biedu na Slovensku chce odstrániť, ten na prvú musí odstrániť nemožný režim.“⁶¹ Svojím šovinistickým a separatistickým štvaním proti „česko-nemeckej“ vláde a pohŕdavým postojom ku komunistickej strane chceli ľudáci opäť zdôrazniť, že jedine oni sú predstaviteľmi ľudu a národa. Pravda, tým svoju porážku nijako nemohli zakryť.

Komunisti si dobre uvedomovali nebezpečnosť ľudáckej demagógie, preto ľudákov naplno odhaľovali. Pranierovali ich aj v parlamente, keď sa na 216. schôdzke postavili proti návrhu komunistov, aby sa Černý zodpovedal za strieľanie v Poľomke.

Ľudáci nechce'i pomôcť slovenskému ľudu. Vždy ho klama'i a zrádzali a napokon ho zaviedli do úplnej národnej a sociálnej katastrofy v tzv. slovenskom štáte.

Za národných demokratov prehovoril evanjelický kňaz Martín Rázus. Jeho stanovisko k Poľomke bo'o v podstate to isté ako u ľudákov. No ešte rafinovanejšie využil túto príležitosť na to, aby sa dovoľával uskutocňenia túžob slovenskej nacionalistickej buržoázie. Červenou niťou jeho reči bolo: Bieda na Slovensku je preto, lebo Česi odbúrali priemysel, zničili drevársky priemysel, ľud stratil prácu, je hladný a búri sa, preto sa do neho strieľa. Pozdvihnite priemysel, drevárstvo, otvorte bare na S'ovensku, neodčerpávajte všetok kapitál do Prahy, vytvorte na S'ovensku banky, ktoré by požičiavali zadlženým roľníkom na Slovensku peniaze, ľudia budú mať prácu, zavládne i na Horehroní blahobyť. Zdalo by sa, že tomuto falošnému priateľovi ľudu skutočne záležalo na blaho-

⁶⁰ Zprávy, 217. schôdzka, 18. novembra 1932, 5—7.

⁶¹ Slováky, roč. XIV, č. 263, 19. novembra 1932.

byť slovenských pracujúcich. Nie! Išlo mu predovšetkým a len o egoistické ciele slovenskej buržoázie, o plány veľkoobchodníkov. Rázus hnal vodu na mlyn ľudákom, podporoval šovinizmus a separatizmus slovenskej buržoázie, v záujme ktorej, a nie v záujme ľudu, bil sa v pražskom parlamente.

Toto istého dňa za národnosocialistickú stranu prehovoril v parlamente profesor Vladimír Polívka, ktorý ospravedlňoval četníkov a obhajoval politiku Černého. Hovoril, že hlavnou príčinou udalostí v Polomke je alkoholizmus na Horehroní a kultúrna zaostalosť ľudu. V súvislosti s tým použil o slovenskom národe také hrubé a urážlivé slová, že sa museli dotknúť každého poctivého človeka. Hovoril: „Domnievam sa, že ani ten najradikálnejší smer komunistický, ani ten najreakčnejší smer nebude chcieť budovať rozvoj politického verejného života, výstavbu nových pomerov hospodárskych s ľuďom zaostalým, degenerovaným a ničeným alkoholovým morom.“⁶² Z Polívkovej reči vysvitá, že bol tlmočníkom záujmov skorumpovaných živlov strednej buržoázie, obchodníkov, bohatších remeselníkov a kulakov.

Na 219. schôdzke 24. novembra prehovoril sociálny demokrat Ján Bečko. Prízemnosť, zákernosť, päťolízachstvo a luhárstvo, všetky najnižšie ľudské vlastnosti tvorili základ tohto „robotníckeho“ vodcu na Horehroní a určovali jeho špinavú, zradcovskú politiku. Nikdy toľko nenávisť, nadávok a zloby nevychrtil na komunistov ani ten najzatečnejší nepriateľ z radov buržoázie ako Bečko, ktorý nemal ani trocha cti a odvážil sa dokonca nazývať sa i kovorobotníkom. Taká ako on bola do celého koreňa prehnutá i strana — sociálna demokracia, ktorú predstavoval, taká bola jej koncepcia a oportunistická politika. Bečko sa musel postaviť na stanovisko vlády, ktoré obhajoval i Polívka. A musel toto stanovisko ešte dôslednejšie podporovať, veď jeho šéf Dérer, ďalej Meisner a Bechyně sedeli v Malypetrovej vláde, ktorá vraždila robotníkov. Vo svojej reči, ktorá je plná demagógie a lži, na mnohých miestach si sám proti-rečí. Zásadne prekrucuje fakty. Snaží sa dokonca dokázať, že ľud na Horehroní žije dobre.

Bečko cynicky hovoril o brutálnych zákrokoch četníkov počas nočného zatýkania ľudu a bolo mu celkom prirodzené, že ženy a mužov polonahých vyťahovali z postele.

Bečko zvažoval príčiny polomskej vraždy hlavne na komunistov. Polomský prípad, to podľa Bečku bolo „nezodpovedné a nesvedomité štváranie komunistických agitátorov“, ktorí vraj štváli a hnali ľud na četnícke bodáky.⁶³

Ďalšiu príčinu vidí Bečko v zlom administrovaní na Okresnom úrade v Brezne. Keď Bečko hovoril o svojich plánoch na pomoc Horehroniu, skočil mu do reči Klement Gottwald: „Navrhujem, aby tam zastavili exekúcie! Budete hlasovať, aby tam exekúcie zastavili?“ Vtedy Bečko odrazu stratil reč a nezmohol sa už na žiadnu vecnú odpoveď.

Bečkovci, ako aj iné spomínané strany a ich „vodcovia“ boli falošnými priateľmi pracujúcich, nechceli a ani neboli schopní ľudu pomôcť.

⁶² Zprávy, 217. schôdzka, 11—14.

⁶³ Robotnícke noviny, roč. XXIX, č. 264, 19. novembra 1932.

Jediným dôsledným bojovníkom za práva týchto zbadačených ľudí bola iba komunistická strana.

Za komunistov hovorili v parlamente: Antonín Zápotocký, Klement Gottwald a Jozef Vallo. Komunisti nepovažovali za dostatočné, aby hovoril len poslanec za Banskobystrický kraj, tak ako to urobili predchádzajúce strany. Komunistov sa dotýkala táto vec bez rozdielu, či boli českej alebo slovenskej národnosti. Veď išlo o strieľanie do pracujúceho ľudu, za ktorého záujmy a budúcnosť bojovali všetci komunisti bez rozdielu.

17. novembra sa ako prvý rečník o Polomke prihlásil A. Zápotocký. Schôdzka bola však ihneď rozpustená. Na druhý deň už vystúpenie A. Zápotockého nemohli prekaziť. Slová Antonína Zápotockého dopadli na hlavy predstaviteľov buržoázie a ich prisluhovačov ako kladivo. Antonín Zápotocký odhaľoval všetku špinavú politiku vlády v zháňaní svedkov, v hľadaní argumentov a manévrovaní, ako sa z tejto vraždy vyhovoriť a vec zakryť. Neohrozene vyhlásil, že komunisti sa stavajú za to, čo ľud robil na Horehróni, berú za to zodpovednosť a schvaľujú jeho činy. Polomských robotníkov zabil režim, proti ktorému každý utláčaný musí bojovať i za cenu obetí. Odhaľoval, že kapitalistický poriadok „chráni korupčníkov, lumpov a zlodějov“.⁶⁴

A. Zápotocký využil parlamentnú tribúnu, ako to komunisti vždy robievali, aby sa s výzvou obrátil na pracujúci ľud. Vyzýval ho, aby vypovedal vojnu berným úradom, aby demonštroval a bojoval v každej obci, okrese za zastavenie všetkých exekúcií, aby protestoval proti zbojníkom a vrahom. Svoju reč zakončil slovami: „Preč s vrahmi ľudu! Preč so socialfasistickými pomocníkmi katov ľudu!“⁶⁵

24. novembra vystúpil v parlamente komunistický poslanec Jozef Vallo. Vykreslil podrobne udalosti, ktoré sa odohrali v Polomke, odhaľoval lož a cigánstvo, ktorým sa vláda chce kryť a ospravedlňoval celý prípad. Reč J. Vallu, najmä v tých bodoch, kde vyzýval, podobne ako A. Zápotocký, ľud do boja proti exekúciám, do demonštrácií, parlamentná cenzúra na desiatich miestach vyškrtala. Jozef Vallo na adresu buržoázie povedal: „A iste nepomôžu a zlyhajú vaše pušky a vaše bajonety. Možno, že stačia vám ešte dnes, možno zajtra-pozajtra, ale je otázka, čo bude ďalej. My si to berieme ako jeden účet, ktorý budeme vyrovnávať, tešte sa páni!“⁶⁶

Zdrvivúcu kritiku, ktorá odhaľovala všetky machinácie vlády a vládnych strán v súvislosti s udalosťami v Polomke, podal Klement Gottwald na 221. schôdzke parlamentu 25. novembra. Zaoberal sa hlavne interpeláciou vládnych strán, ktorú podali na adresu vlády 22. novembra,⁶⁷ a odpoveďou Malypetrovej vlády na túto interpeláciu zo dňa 24. novembra.⁶⁸ V oboch týchto vládnych dokumentoch sa hovorí, že horehronský ľud je už od prírody náchylný k bitkám, lebo sa opíja. Tento od prírody nerozumný a hlúpy ľud pošťali komunistickí agitátori proti četníkovi, ktorí konali svoju povinnosť: ochraňovali právny poriadok republiky. Ľud

⁶⁴ ANZ v Prahe (parl. cenzúra), 217. schôdzka, 7—11.

⁶⁵ Tamže.

⁶⁶ Zprávy, 219. schôdzka, 7—11.

⁶⁷ Poslanecká sněmovna, Tisky, XI, 1932—1933, 2042/XII.

⁶⁸ Tamže, 2051/XIII.

napadol četníkov a títo v katastrofálnej situácii, v sebaobrane strieľali. Vinníkmi vraždy sú komunisti. Na adresu týchto lživých tvrdení Klement Gottwald vyhlásil, že sú „školským príkladom pokrytectva a hnusnej komédie. Ako keď sa prechovávač pýta zlodēja a zloděj prechovávačovi odpovedá“.⁶⁹ Bod za bodom — ako predchádzajúci komunistickí poslanci — vyvracal Klement Gottwald lživé údaje a argumenty, ktoré si vláda a jej strana vymysleli. Odhalil manévrovanie vlády, ktorá musela hľadať rozličné vytáčky, a preto nemohla odpovedať na interpeláciu vládnych strán skôr, a neodpovedala vôbec na interpeláciu komunistov, podanú ihneď po streľbe. Klement Gottwald sa neohrozene zastal slovenského ľudu, z ktorého sa páni snažili urobiť národ neschopný, menejcenný. Ukazuje na príklade z histórie, že keď nemecký profesor Mommsen nazval český národ nekultúrnym, menejcenným, národom hlupákov, vtedy sa proti nemu búril celý český národ. „A dnes tie isté maniere... kolonizátorov a otrokárov si prisvojili naši českí páni.“⁷⁰ V záverečnej časti svojej reči povedal: „Áno, máte dosiaľ moc! Môžete nás ešte zastreliť, ale po nás prídu tisíce iných, za nimi vstanú tisíce iných a za nimi opäť státisíce a milióny. Áno, zvoní sa na poplach a bude sa zvoniť zo všetkých zvoníc a kostolov a raz sa bude účtovať za každú kvapku preliatej krvi, za všetku tú biedu a hlad, za všetky tie príkoria a utrpenia ľudu. Predložíme zmenky a účty a budeme žiadať preplatenie stopercentné. A pamätajte si, že pri tomto účtovaní neutečiete.“⁷¹

Komunisti videli príčiny strieľania do ľudu v Poľomke v samotnej podstate kapitalistického poriadku, ktorý nie je schopný ľuďom zabezpečiť ani holú existenciu a zachovať ich dôstojnosť. Videl ich v panstve buržoáznej diktatúry, v nadvláde svorky nenásytných dravcov nad miliónmi pracujúcich. Preto sa komunisti nedovoľovali nijakého „liečenia“ krízy, nijakých železníc, nijakých zmien v administrovaní ani v privolávaní osvetárov, ktorí by vychovávali „degenerovaný ľud“, obracali sa priamo k ľudu, dovoľávali sa jeho aktivity, organizovali ho do boja a odporu proti tomuto neľudskému režimu. Vychádzali z konkrétnej situácie a svojimi návrhmi na pomoc zbedačenému ľudu Horehronia snažili sa odvrátiť od neho to najhoršie: zúfalstvo a hlad. ,

Akú pomoc žiadali komunisti pre horehronský ľud po streľbe v Poľomke? Klub komunistických poslancov podal návrh zákona, v ktorom žiada vládu, aby sa vdove a starej matke po zastrelených vyplácalo po 100 Kč týždenne, na deti po 110 Kč týždenne, aby J. Kotrčka dostal bezplatné liečenie a v čase pracovnej neschopnosti 150 Kč podpory týždenne a aby štát vyplatil pohrebné 1000 Kč za každého zabitého.⁷² Návrh zákona mal byť prerokovaný a schválený do 7 dní, no na program rokovania sa dostal až o tri týždne a napokon bol zamietnutý.

Ďalej komunisti chceli ľudu Horehronia pomôcť tak, že 6. decembra 1932 sa prostredníctvom poslanca Štětka dovoľávali odpovede snemovne, kedy bude prerokovaný návrh komunistov na pomoc ľudu Horehronia, podaný ešte 17. júna 1932. Dr. Winter, predseda sociálno-politického

⁶⁹ Klement Gottwald, *Spisy IV*, Bratislava 1952, 144.

⁷⁰ Tamže, 148.

⁷¹ Tamže.

⁷² Poslanecká sněmovna, Tisky XI, 1932—1933, 2082.

výboru Národného zhromaždenia, na tento dotaz odpovedal vyhýbavo, v zhode s vtedajšími praktikami, aké sa uskutočňovali na návrhy komunistov. Ani z Krajinského zastupiteľstva v Bratislave neposkytli nijakú pomoc ľudu Horehronia, hoci návrhy komunistov boli pôvodne schválené.

Vláda však odpovedala svojím spôsobom. 24. apríla 1934 podal imunitný výbor Národného zhromaždenia zpravu, že Štátne zastupiteľstvo v Bratislave žiada vydanie J. Vallu, pretože v Polomke agitoval a dopustil sa „rôznych skutkov, pre ktoré sa stal podozrivým z účastenstva na zločine proti orgánom vrchnosti“, že v Lohorelej vyprovokoval rečnením ľud k hádzaniu skalami po četníkoch, že v Polomke porušil obecný mier, viedol do Brezna zástup ľudu atď.⁷³ Poslanec Jozef Vallo bol pozbavený poslaneckej imunity „pre zločin násillia proti úradným orgánom“ podľa zákona, ktorý kodifikoval ešte starý uhorský minister vnútra roku 1913, a vydaný perzekvovaniu.

Na dovŕšenie všetkého buržoázia z polomských udalostí inscenovala v Banskej Bystrici veľký proces. Koncom mája roku 1935 pred bansko-bystrickou sédriou bolo žalovaných 68 ľudí. No pre ďalej trvajúcu biedu ľudu na Horehroní iba 29 obžalovaných prišlo na súdne rokovanie, pretože ostatní nemali ani na cestu.

Štátny zástupca pri rokovaní vyhlásil, že sporiadaný štát nemôže trpieť, aby sa podlamovala autorita úradníkov, preto rozsudok nemá byť len trestom, ale aj výstrahou, aby sa v budúcnosti podobné „dobrodružstvá“ neopakovali. Súd odsúdil 46 obžalovaných dovedna na 15 rokov a 18 mesiacov žalára a na peňažité pokuty.⁷⁴ Buržoázne súdnictvo predmníchovskej republiky aj pri posudzovaní polomských udalostí zostalo verné svojej tradícii, utvorenej z predchádzajúcich rokov po streľbe v Krompachoch a v Košútoch. Neodsúdilo skutočných vinníkov polomskej vraždy. Všetku vinu a všetok trest prisúdilo pracujúcemu ľudu. Buržoázii a jej prisluhovačom sa takto dal tichý súhlas vystupovať bezohľadne proti ľudu aj v budúcnosti.

* *

Udalosti v Polomke vrhli ostré svetlo na tzv. demokraciu a humanitu predmníchovského Československa. Z Polomky a z celého radu bezohľadných zásahov ozbrojenej štátnej moci proti ľudu vidíme, že tzv. demokracia predstavovala otvorenú diktatúru buržoázie, ktorá nechala vraždiť pracujúci ľud a krute perzekvovala všetkých, čo pozdvihli svoj protest proti režimu.

Na charakteristiku demokracie predmníchovského Československa sa plne vzťahujú slová V. I. Lenina, že je to „demokracia pre nepatrnú menšinu, demokracia pre boháčov, taký je demokratizmus kapitalistickej spoločnosti“.⁷⁵ Jej cieľom a úlohou bolo obraňovať a upevniť panstvo vládnúcich tried, panstvo miliónárov a bankárov. Právny poriadok tejto demokracie, ktorý obhajoval ľudí typu Buľalu a Zibrína, krčmárov, ad-

⁷³ Poslanecká sněmovna, Tisky XIV, 10. zasadanie/III., 2594.

⁷⁴ M. Kropilák, *Polomka pred dvadsiatimi rokmi*, Pod zástavou socializmu, roč. I. (1952), č. 2.

⁷⁵ V. I. Lenin, *Vybrané spisy II*, Praha 1951, 186.

vokátov a iných vykorisťovateľov ľudu, bol priamo namierený proti pracujúcemu ľudu a umožňoval týmto živlom svojvoľne a beztrestne olupovať pracujúcich.

Jediným priateľom pracujúceho ľudu na Slovensku a bojovníkom za jeho práva bola komunistická strana. A boli to práve čelní predstavitelia českej robotníckej triedy, Klement Gottwald a Antonín Zápotocký, ktorí vždy neohrozene vystupovali proti urážaniu a útlaku slovenského národa, ukazovali vždy na koloniálnu politiku českej buržoázie, ktorá gniavila slovenský ľud.

Živelný výbuch a vzbura ľudu v Polomke proti exekúciám boli pre buržoáziu výstrahou a dôkazom, že pracujúci ľud nebude do nekonečna znášať mlčky svojvôľu a bezohľadné vykorisťovanie buržoázie, ale že sa vie odhodlane postaviť na obranu svojich práv. Udalosti v Polomke roznechovali revolučné odhodlanie v pracujúcom ľude na Horehroní aj v nasledujúcich rokoch, najmä v dňoch Slovenského národného povstania, keď ľud na Horehroní sa jednotne postavil proti diktatúre fašistov-ľudákov, ktorí ho tak dlho klamali. Horehronie bolo pevnou baštou Slovenského národného povstania. Telgárt (Švermovo), Pohorelá, Červená Skala budú navždy pamätníkmi slávneho boja horehronského ľudu za svoje práva, za šťastný život, ktorý si dnes usilovný ľud Horehronia upevňuje statočnou budovateľskou prácou.